

TRANSKRIPSJONSVEILEDNING FOR NORSK I AMERIKA

Av Andre Kåsen, Eirik Olsen, Linn Iren Sjønes Rødvand og Eirik Tengesdal

OM LYDNÆR TRANSKRIPSJON AV AMERIKANORSK

Amerikanorsk kan vi kalle et nedarvingsspråk, fordi talerne har vokst opp i et samfunn hvor deres hjemmespråk ikke er majoritetsspråk. Dette kan føre til at talerne ikke lærer hjemmespråket, i dette tilfellet amerikanorsk, fullt ut (se for eksempel Benmamoun et al. 2012). I dette materialet finner vi derfor stor variasjon i *flyt* (fluency), og grensen mellom norsk og engelsk er ikke alltid klar i amerikanorsk (se også Johannessen og Laake 2012). En måte å ta høyde for dette på, er bruk av x-taggen (se avsnittet om tagging).

Opptakene i Norsk i Amerika-korpuset er transkribert etter samme mal som de norske opptakene i Nordisk dialektkorpus, og følger retningslinjene som finnes i «Transkripsjonsrettledning for LIA». Som i Nordisk dialektkorpus og LIA finner vi både en lydner (fonetisk) transkripsjon og en ortografisk transkripsjon for alle opptakene. I disse transkripsjonene brukes det norske alfabetet uten noen spesialtegn. Det som er spesielt for transkripsjon av amerikanorsk, som enkelte språklyder og bruksområdet for x-taggen, vil du finne i denne veiledningen.

Frikativer

Noen frikativer hos informantene fra Amerika skiller seg ut. Fra transkripsjonsrettledninga til LIA kjenner vi frikativene ***kj***, ***sj***, osv. I amerikanorsk transkripsjon bruker vi også ***z*** (/z/), ***zj*** (/ʒ/), ***dh*** (/ð/) og ***th*** (/θ/). Dette gjør vi for å kunne tilpasse transkripsjonen det norskamerikanske lydsystemet. Legg merke til at vi ikke skal skrive ***sh*** for /ʃ/, men ***sj*** som i LIA.

Affrikater

Vi bruker ***dj*** (/dʒ/) og ***tj*** (/tʃ/). ***tj*** kjenner vi allerede fra LIA, ***dj*** er ny og finnes i en del låneord som for eksempel /djab/ (*job*) og /kalidj/ (*college*).

Andre koronaler og approksimanter

Vi bruker tegnet ***R*** for den amerikanske /ɹ/-en. Ord som *cattle* har ofte en flikk i innlyd, og da bruker vi ***r*** ([r]). ***L*** brukes som i LIA, men vær oppmerksom på at norskamerikanerne ofte bruker ***R*** i stedet for. Sjøl om noen av informantene kan skille mellom lys (som i engelsk *let*) og mørk ***l*** (som i *tell*), indikerer vi ikke dette i transkripsjonen. Merk at /w/ skal transkriberes med ***v***.

Tett overgang, plosiver uten hørbare smell og t-glottalisering

Både inni ord og mellom ordgrenser kan det forekomme plosiver som artikuleres, men som ikke har hørbare smell. Dette gjelder ofte de første plosivene i konsonantgrupper, og er da sekvenser med tett overgang. Eksempler på dette er henholdsvis *doctor* /dakt'R/ og *football* /futtbål/, og *hundred pounds* /hanndRid paondz/. Prototypisk for plosiver uten hørbare smell finner vi noen ganger enkle plosiver i utlyd: *not* /nat/ ([na:t̚]). Et lignende fenomen er beskrevet i LIA-veiledningen under punkt 3.4.1.7 *Diverse* om *vett/vet du* /vetu, ve:tu/: vi skal transkribere /d/-en i *du* selv om den ikke er hørbar pga. assimilasjon. På samme måte transkriberer vi plosivene uten hørbare smell, slik at transkripsjonen blir som vist ovenfor.

Noen informanter glottaliserer /t/, gjerne foran syllabisk nasal, i ord som *fountain* /faont'n/ ([faʊnʔŋ]) og *button* /batt'n/ ([bʌʔŋ]). Vi transkriberer med /t/ selv om vi hører en glottal lukkelyd.

Stavingsbærende konsonanter og vokaler

Vi markerer stavingsbærende konsonanter med symbolet '. Rotiske vokaler/stavingsbærende **R** transkriberes derfor /___'R/ siden vi ikke har egne symboler for disse i transkripsjonene. Eksempelvis transkriberer vi *butter* slik: /barr'R/. Merk at ortografisk *o* ofte skal transkriberes som diftongen /åo/ og ortografisk *ou/-ow* som /ao/. Unntak fins. Til dømes *know* som ofte vil uttales /nåo/.

Schwa og reduserte vokaler markerer vi vanligvis med *e*, spesielt hvis det er stor tvil. For eksempel transkriberer vi *about* slik: /ebaot/. Ellers transkriberer man den lyden som er nærmest det man hører.

Palatalisering

Til forskjell fra LIA-malen markerer vi ikke palatale konsonanter, selv om informantene kan ha bakgrunn i dialekter med palatale fonemer. Den trønderske nektelsen /ittj/ etter LIA-transkripsjonen vil i dette materialet transkriberes /itt/.

Interjeksjoner, setningsfragmenter, diskurspartikler o.l.

Språklige fenomen av typen *you know, so, du vett, well, du veit* o.l. transkriberes lydnært etter de allmenne reglene for transkripsjon. For den relativt frekvente interjeksjonen *huh* bruker vi formelen *hVh* (der V er en vokal som kan variere) til å transkribere denne hos informantene, for eksempel /hah/ eller /heh/.

Til slutt og til forskjell fra det øvrige LIA, skal intervjueren i amerikanorske transkripsjoner transkriberes ortografisk etter bokmålsnormalen.

OM TAGGING AV AMERIKANORSK

Norskamerikanere blander til tider språk. Vi nytter derfor et sett med tagger for lette søk i korpus etter avvik og anna. Taggingen skjer allerede i transkripsjonen. Merk at u-taggen (+u, se avsnittet om +eng) ikke skal kombineres med taggene +x eller +eng, og selvfølgelig ikke +eng med +x, men ellers kan tagger kombineres fritt.

+x

I et segment hvor det hovedsakelig snakkes norsk, skal alle ord som ikke finnes i Bokmålsordboka (referert til heretter som ordboka) markeres med x-taggen (+x). X-taggen blir dermed en ganske frekvent tagg som skal innbefatte det som potensielt sett er interessant for dem som forsker på amerikanorsk. Det kan derfor være:

- 1) norske ord med en annen betydning enn den som finnes i ordboka. Eksempel :

Ord	Betydning i amerikanorsk
<i>høgskole</i>	high school, tilsvarende norsk videregående
<i>leve</i>	bo
<i>portrett</i>	alle slags fotografier, ikke bare av enkeltpersoner
<i>lage</i>	snakke
<i>koke</i>	lage mat
<i>rømme</i>	fløte
<i>korn</i>	mais

- 2) norske dialektord som ikke står i ordboka. Et eksempel er *fiple*, som må x-es til tross for at det finnes i nynorskordboka
- 3) norske ord med engelsk morfologi. Eksempel: /bRyllups/
- 4) engelske ord. Ord med tydelig engelsk uttale i en ellers norsk ytring skal normalt x-es, selv om det samme ordet finnes i norsk, for eksempel /bål/ (ball) og /fæmmili/ (family)
- 5) engelske ord med norsk morfologi. Eksempel: /råd'n/ (road-en), /kriken/ (creek-en), /travvLe/ (travel-a)
- 6) sammensatte ord med norsk forledd og engelsk etterledd. Her skal leddene separeres med bindestrek: /ve-ståven/ (ved-stoven). Merk at ord med norske etterledd ikke skal

x-es, men likevel skilles leddene med bindestrek, som i/kamen-skuLa/ (*common-skole*) og /fid-mølla/ (*feed-mølla*)

I all hovedsak skal +x være en enkeltord-tag, men fra tid til annen må den omfatte flere ord. Hvor det ser ut til å bli fire eller flere ord omslutta av +x, bør man vurdere å bruke +eng i stedet. Grensen mellom disse to taggene er på ingen måte klar, og det må vurderes for hvert enkelt tilfelle.

Når *intervjueren* benytter slike ord skal vi normere så godt vi kan til bokmål eller engelsk. I et ord med engelsk stamme og norsk bøyingsmorfologi må stammen normeres til engelsk ortografi og bøyingsendelsen til bokmål, for eksempel *visita* (fra *visit-a*) og *familien* (*family-en*). Enkelte ord har fått en viss sammentrekning i stammen for lesbarhetens skyld, som for eksempel *travla* (ikke *travel-a*) og *storet* (ikke *store-et*). Intervjueren tagges aldri med hverken +x eller +eng.

Transkripsjon av ord med x-tag

Alt som tagges med +x skal transkriberes lyd nært. Når det gjelder hvordan vi deler opp sammensatte ord som x-tagges, må vi likevel se på ortografien, ettersom det skal være et én-til-én-forhold mellom transkripsjon og translitterasjon. Det som x-es fordi det er engelsk, skal seinere translittereres til engelsk ortografi og deles derfor opp etter engelsk ortografi. For eksempel må *class reunion* transkriberes i to ord: /klæs Rijunjen/. Bindestrek brukes i transkripsjon for å binde sammen norske og engelske ledd i sammensetninger og for å binde sammen egennavn og fellesnavn, som for eksempel i /Kun Valle-boka/ (*Coon Valley-boka*).

Årstall som sies på engelsk transkriberes etter engelsk ortografi (*eighteen ninety-six*) når det gjelder oppdeling av ord, men bindestreken tas ikke med i transkripsjonen: /eitin naintisikks/. Bindestrek tas heller ikke med i stedsnavn som har bindestrek i norsk ortografi: /NorDakota/ (*Nord-Dakota*), /NorNårrge/ (*Nord-Norge*). Annen tegnsetting som finnes i ortografien, men som ikke tas med i transkripsjonen er apostrof (‘) ved genitivs-s: *MIs bok* eller *MIs book*.

Om noen typer ord og x-taggen:

- Metaspråk og sitater, som markeres med «», skal ikke tagges med hverken +eng eller +x. (Tagger som +u og +l kan likevel brukes). Det som er inni «» kan transkriberes med ortografi dersom du normalt ville tagget det med +eng, og på samme måte lyd nært dersom den passende taggen ville vært +x.

- Egennavn skal ikke x-es (se LIA-rettleiinga for mer om navn), men kan likevel transkriberes lydært. Dette gjelder selv om et egennavn får bøyning, så lenge det entydig refererer på samme måte som navn gjør. Et eksempel kan være bestemt form (*Marit'n*), som transkriberes /F1'n/ (apostrofen indikerer kun stavelsesbærende konsonant). For flertallsbøyning er anonymisering en god regel så lenge det refereres til for eksempel én bestemt slekt (/skommsruan/ = E1an), mens nomenet i eksempler som «*hun er en av tre mariter jeg kjenner*» ikke refererer på samme måte. I slike tilfeller er /mariter/ med x-taggen en god transkripsjon.
- Vegnavn behandles som egennavn og transkriberes derfor med stor forbokstav og x-es ikke. Eksempler: /Haivei Fiffifaiv/ (Highway 55) og /Pi/ (P)
- Navn på folkegrupper er fellesnavn og må derfor x-es dersom de ikke står i bokmålsordboka, eksempelvis *amish*. De må også x-es hvis de har engelsk uttale, som /bohemian/ av *bohem*.
- Preposisjoner skal ikke x-es selv om de brukes på en unorsk måte.
- Avbrutte ord trenger ikke å x-es. Eksempel: /åh # nain- # nitt'nsekksåtrædeve/
- «Diskurspartikler» som ikke har en åpenbar funksjon i setningen er typiske x-ord dersom de er engelske eller ikke står i bokmålsordboka. Eksempler er engelske *well*, *yeah*, *no* i norske ytringer, partikkelen som translittereres til «dama» /rama, ama/ e.l. og den som skal translittereres til «messom».

Noen relativt frekvente ord og x-taggen

Her følger en liste med noen frekvente ord det kan være vanskelig å avgjøre om x-taggen burde anvendes på. Dette er ment som en generell veiledning for disse ordene, men hvert enkelt tilfelle må likevel vurderes for seg selv. Hvis man er i tvil, er det lurt å sjekke hva som er gjort i korpuset.

Skal normalt x-es:

- *vegen* når dette ordet brukes på en annen måte en vi ville gjort i Norge, selv om 'måte' står som betydning i bokmålsordboka. Eksempel: /så råmm fekk gaid på nåRRsk # så e tru denn +x **vægen** dømm hukkse de bære/
- *gå* når det avviker tydelig fra ordboka: /kå fli ee +x gådde ri på ?/
- /tå/ eller /ta/ som betyr «av» fordi denne formen ikke finnes i ordboka
- /te/ som infinitivmerke fordi denne formen ikke finnes i ordboka, eksempelvis /+x te drive de me hesster de va # ikke lætt/
- *traktor/tractor* når det har en tydelig engelskpåvirkta uttale

- *universitet/university* når det har tydelig engelskpåvirka uttale og er brukt som fellesnavn (i motsetning til f.eks *Platteville University, University of North Dakota*)
- /ma/ for *mamma* og /pa/ for *pappa*
- det engelske ordet *bluff* («beach ridge a high, steep bank; a cliff with a broad face») som ofte blir brukt og blant annet uttales /bRåffa/

Skal normalt ikke x-es:

- engelske ord i ordboka: *mile, gallon, acre, dollar, kompani, college, business, farm, all right/ålreit, party. Farme* er avledet av *farm* med en «vanlig» orddanningsprosess i norsk, og skal derfor heller ikke x-es
- *vende* som er et norsk ord og betyr «gang»
- *trur*, selv når det har en litt uvant bruksmåte, for eksempel der mange av oss ville brukt «synes». Disse verbene har ikke klart definerte bruksområder i norsk og vi lar dem derfor passere
- det mye brukte uttrykket /spår i/ fordi det finnes i bokmålsordboka: *det gikk dårlig, spår jeg?*
- Ofte vil interjeksjonen *åh* ha amerikansk uttale, for eksempel /åo/, men dette markerer vi ikke med x-taggen.
- det mye brukte ordet /mæssta/ når det kommer i den formen, for eksempel i uttrykk som /mæssta ta tia/. Former av typen /mæsstli/ (fra *mest-ly*) tagger vi derimot med +x
- det er nærliggende å tenke at/haRt/ (i betydningen vanskelig) kommer fra engelsk «hard» og dermed burde x-es. Imidlertid er det ganske utbredt bruk av «hardt» på denne måten i Nordisk dialektkorpus, og derfor bør dette ordet bare x-es i tilfeller hvor det er helt tydelig avvikende bruk fra ordbokdefinisjonen

+eng

Taggen +eng skal «fjerne» lengre sekvenser av engelsk. Tanken er at korpuset skal være for *amerikanorsk* og ikke engelsk. +eng skal i utgangspunktet brukes på mer enn ett ord, men i tilfeller som ett-ordsytringer kan +eng brukes på ett ord. Dersom en informant begynner på engelsk, men avbryter seg selv for så å begynne på nytt på norsk, kan det engelske tagges med +eng selv om det ikke er en lang sekvens. Vi kan markere en sekvens med +eng selv om det kommer ett norsk/norskpåvirket ord inni: +eng(seems like # she was a painter or a rosemaler or). Det er heller ikke noe problem å ha %u inni en +eng-sekvens. Veldig lange sekvenser med engelsk kan markeres som {avbrudd} i intervjuer-tieren. Det er likevel viktig at

segmentene rett før og etter interessante segmenter transkriberes, slik at konteksten til relevante segmenter vil være mulig å finne igjen i korpuset.

Referanser

Benmamoun, Elabbas, Silvina Montrul og Maria Polinsky (2012). «White paper: Prolegomena to Heritage Linguistics». Scholars at Harvard.

http://scholar.harvard.edu/files/mpolinsky/files/hl_white_paper_june_12.pdf

Hagen, Kristin, Live Håberg, Eirik Olsen og Åshild Søfteland (2015)

«Transkripsjonsrettleiing for LIA».

http://tekstlab.uio.no/LIA/transkripsjonsrettleiing_lia260215.pdf

Johannessen, Janne Bondi og Laake Signe «Østnorsk som norsk fellesdialekt i Midtvesten» i *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 30 (2012): 365-380.

<https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/41614/1/NLT-%C3%B8stnorsk-Johannessen-Laake-2012.pdf>

Johannessen, Janne Bondi. 2015. «The Corpus of American Norwegian Speech (CANS)».

I Béata Megyesi (ed.): Proceedings of the 20th Nordic Conference of

Computational Linguistics, NODALIDA 2015, May 11-13, 2015, Vilnius, Lithuania.

NEALT Proceedings Series 23.

http://www.ep.liu.se/ecp_article/index.en.aspx?issue=109;article=040